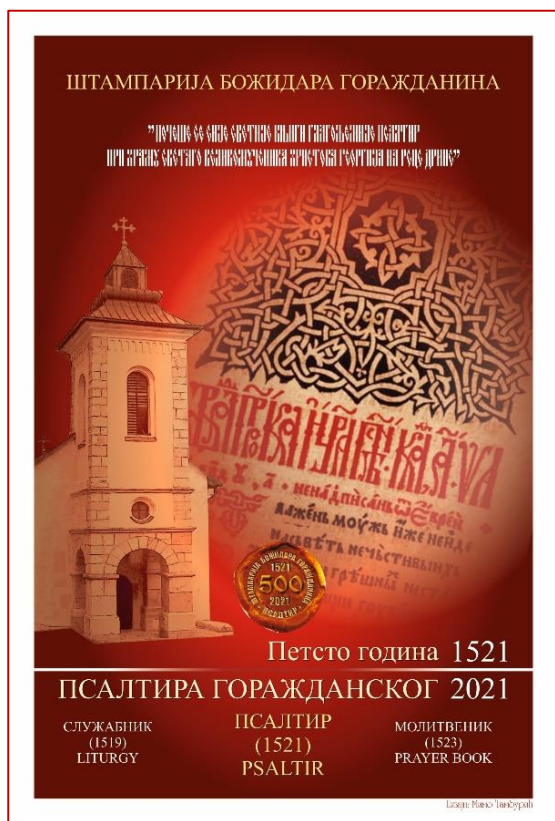

Година 2021. – 500 ГОДИНА ПСАЛТИРА ГОРАЖДАНСКОГ

ЗА СЈЕЋАЊЕ И СПАС ОД ЗАБОРАВА

Ово је година у којој би требало да се подсетимо на подвижничка дјела горажданских штампара оличених у стварању књига, у циљу очувања и промоције српске културне баштине, вриједности које далеко превазилазе локалне оквире.

Прије петстотина година, 1521. године, при цркви коју је подигао Херцег Стефан Вукчић Косача средином 15. вјека (1446. године), у Доњој Сопотници крај Горажда/ данас Ново Горажде, одштампан је **Псалтир гораждански**, друга књига штампарије Божидара Љубавића – Горажданина, најстарије штампарије у Босни и Херцеговини.

Књига садржи 150 Давидових псалама укључујући уводне молитве и библијске пјесме. Посебне цјелине чине Правила о посту.

У колофону је назначено да је штампан „*при храму св. Великомученика Георгија на реци Дрини*“.

Књигу, штампар јеремонах Теодор није завршио уобичајеним поговором, него је прије закључне биљешке о времену и мјесту штампања Псалтира додао и три записа.

Најзанимљивији је трећи запис, у којем ријечито и сликовито свједочи о турском освајању Београда и похари Срема 1521. године.

“Крај седмог века, почетак осмог века, последњих година, године 7029 (=1521).

Ове године паде султан Сулејман на реку Саву са мноштвом Исмаилићана и прелажаху реку Саву као по суву преко моста на ону страну Срема а и други у лађама препловише, иако ни реке нису могле задржати те силне Исмаилићане, мада Угри имаше наду у те силне реке Саву и Дунав. И опколише одасвуд славни град Београд и друге околне градове и летаху као змије крилате, села и градове палећи. Авај чуда, тада такве невоље имаше та земља! И у тој земљи Срему, велим, дивна села и места запуштеше, а цркве и градове разорише. А славни Београд Угарин невољно предаде Исмаилићанима и уђоше у њега агаренска чеда августа, 28. дан. А госпођа Јелена, бивша деспотица, невољно остави славни град Купиник и даде се бегству преко реке Дунава у унутрињу Угарску. А славну и дивну земљу деспотову Турци попленише, а и град Купиник разорише месеца септембра 9.дан”.

Теодор Љубавић

Штампарија Божицара Горажданина има посебан значај у старом српском штамарству. То је била наша прва штампарија која се у тражењу узора готово у цјелости ослања на српску рукописну традицију.

Друга књига Горажданске штампарије **Псалтир с последовањем и часловцем**, нам показује да су гораждански штампари, ионако ријетке фигуралне представе, подредили орнаменталним. Орнаменталне заставице, украсни иницијали и велики наслови, поред декоративног, имају и функцију истицања прегледне структуре садржаја књиге.

Декоративна заглавља, заставице, налазе се испред почетака главних одјелака књиге.

Први дио књиге са Давидовим псалмима има, по правилу, на почетку заставицу, а на почецима псалама велике украсне иницијале. Свака посебна цјелина књиге предочена је декоративном заставицом и великим насловом.

Велики наслови на почецима појединих састава изведени су у техници ксилографије у стилу украсне словне плетенице. Резани су на посебним дашчицама и сви су отиснути црвеном бојом.

На страни 11, испред састава *Псалама Давидових*, одштампана је нарочито занимљива заставица. Орнаментални преплет урађен је по узору на рјешења из рукописне традиције 15. вјека. Дименије заставице је 108x93 мм. Централно поље је украшено једноставним преплетом у облику крста, у кругу од стилизоване лозе. Овај детаљ, крста у кругу, је веома старо рјешење из времена ране јужнословенске писмености. Првобитно је то било слово „О“, док у горажданским књигама има искључиво декоративну функцију.

Преплетна композиција квадратног блока, без оквира, има као контраст црну подлогу међупростора. Из горњих углова заставице излазе двије стилизоване гране окренуте ка преплетном чвору који израста из средине заставице.

Друга заставица на почетку *Мојсијевих пјесама*, на страни 137 представља ренесансни орнамент стилизоване лозе и гранчица са ситним листићима и цвјетовима отворених латица, уз детаљ мале главе анђела са крилима, бијеле боје на црној подлози. То је једини чисто западњачки орнамент у овој књизи.

За заглавље *Часослова*, на страници 150, Теодор Љубавић се определијелио за још једну заставицу са флоралним додацима.

Величина заставице је 110x70 мм. Неомеђено правоугаоно орнаментално поље чини сложени преплет од два уланчена круга са по једним концентричним кругом унутар сваког. Кроз њих се пеплићу траке/лоза, чије поријекло откривају завршеци у облику листова и пупољака у средишњим криговима и изданци по ободу заставице. Из два доња угла уздиже се уз бочне стране

по једна декоративна стабљика са преплетним чвором, која се на врху завршава круном. Горњи углови имају биљне завршетке у облику два крупна пупољка окренута ка крстобразном преплету изнад средине заставице, око кога је сигнирано ИС СХ НИ КА.

Четврта заставица изнад почетка *Мјесецесловам* на 180 страници, са представом Богородице са Христом у крилу, преузета је из *Литургије*, првог издања браће Љубавића. Отиснута је са истог клишеа али у црној бој. То је једина заставица са фигуралном представом у овој књизи.

Заставице горажданског *Псалтира*, показују да у ликовном избору, иако различитих стилских концепата, ипак, преовлађује тежња ка рукописној традицији.

Све заставице у овом издању штампарије Божидара Горажданина су црне боје. Отисци дрворезне орнаментике су технички изведена чисто.

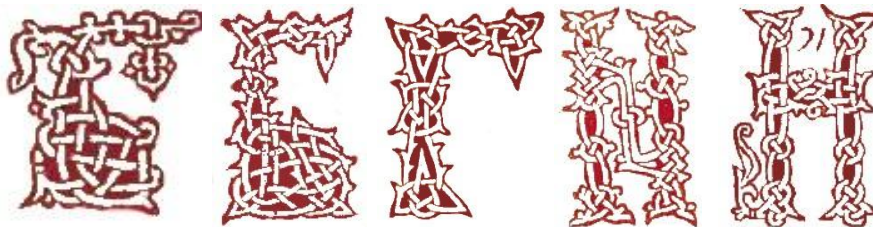
У књигама штампарије Божидара Горажданина могу се констатовати двије главне групе иницијалних слова и обје се везују за српску рукописну традицију.

У другој књизи Горажданске штампарије, *Псалтир с последовањем*, уочавају се двије основне групе стилски различитих иницијала. Прву чине иницијали који би одговарали циноберским рукописним иницијалима 15 и 16. вијека.

(Приказана су обрађена слова вјерна оригиналу-ТМ)

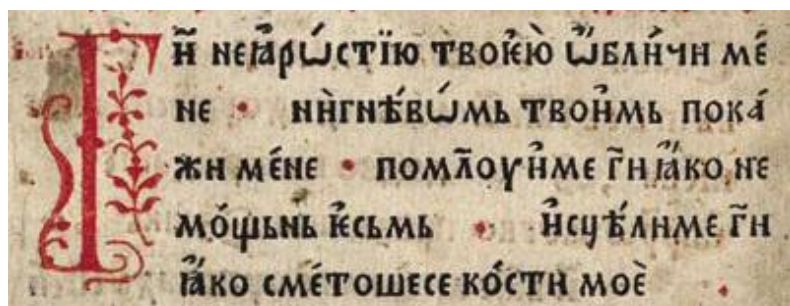
Другу групу украсних слова чине иницијали (В, Г, Б, И, Н) чија је главна карактеристика чврст преплет са чворовима. Овакав начин плетења карактеристичан је за српску и бугарску орнаментику 12, 13 и 14. вијека, те руску 11. вијека и сиријску 9 и 10. вијека.

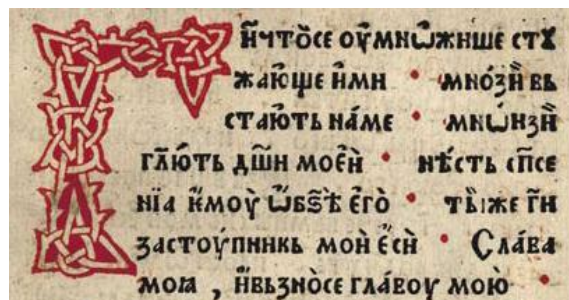
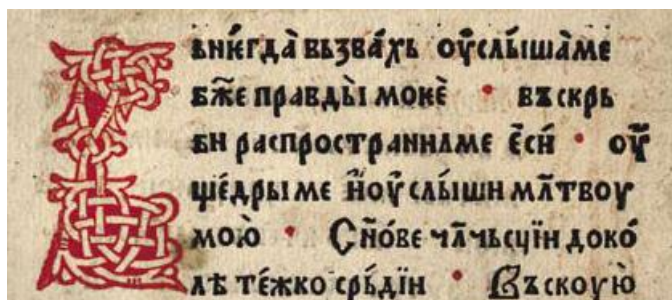
Карактеристика је за иницијале из књига Горажданске штампарије да су рађени без зооморфних елемената; чисти густо преплет, чије су контуре и унутрашњи међупростор црвене боје, главна је карактеристика орнамента и стила. Преплет слова „Г“ и „Б“ из ове књиге има своју аналогију у ресавској редакцији наших рукописа. Оваква слова одржаће се у српским рукописима веома дуго, нарочито у току 16. па чак до половине 17. вијека.

Стилски разнолики иницијали постављени су различито у односу на блок текста.

Издужени облици иницијала са гранчицама смјештени су у блок књиге на правоугаоном простору оивиченом са три стране поравнатим редовима текста.

Велики преплетни иницијали су такође у текстовном блоку, али понегдје редови текста прате облик слова неједнаким увлачењем, зависно од истурених дијелова слова пред којим се редови повлаче.

Псалтир је завршен 25.октобра 1521. године. Идентификован је у фондовима 7 библиотека: Архив САНУ, Музеј СПЦ – Грујићева збирка, Библиотека Матице српске, Библиотека Пећке патријаршије, Шафарикова збирка у Прагу, Манастир Крка (једини има запис о турском освајању Београда), Санк Петербург – Руска национална библиотека. На жалост није познат ни један потпун примјерак.

У колофону Псалтира назначено је да је штампан *„при храму св. Великомученика Георгија на реци Дрини“*.

Ново Горажде, априла 2021. год.

Миломир-Мимо Тамбурић